

Vallaton vallankäyttäjä

Osmo Kivinen

Jorma Sipilä: *Valta yliopistossa. Vastapaino 2007. 255 s.*

Valta yliopistossa on pamfletti, työpäiväkirja ja puheenvuoro yliopistoa koskeviin keskusteluihin. Mikään varsinainen valta-analyysi tai tutkielma vallasta se ei ole. Kiinnostavin juonne kirjassa on se, mitä valta tekee vallankäyttäjälle. Pääkysymykseensä, miten valtaa pitäisi käyttää, jotta suomalainen yliopisto toimisi paremmin, Sipilä ei kovin järjestyttäviä vastauksia onnistu antamaan. Itse asiassa naiiveimmillaan Sipilä on nimenomaan yrittäessään analysoida valtaa. Vai mitä pidätte siitä, kun hän todistelee, ettei edes Ahtisaarella ja Ollilalla ole kaikkea valtaa – hekin pelkäävät hammaslääkäreitä.

Sipilän esityksen läpäisee pyrkimys omien tekojen kriittiseen arviointiin. Vaikka paikoin tarjolla on turhankin itsetyytyväistä jälkiviisautta, kaikkiaan kirja on kiinnostava. Ainakin varttunut yliopistohenkilöä ”kansa taisteli, miehet kertovat” -ote miellyttää. Kirja on myös moniääninen; siihen on näet sisäänkirjoitettu Olli Löytyn ja Oili-Helena Ylijoen kriittisiä puheenvuoroja, joissa muun muassa arvioidaan Jorma Sipilän pyyteettömyyden dilemmaa, kuten sitä, kuinka olla rehtori ja pitää nuoruuden päätös olla ryhtymättä herraksi. Kirjan keskiosa, Yliopistomaailman valtakeskus ja kolme seuraavaa lukua ovat selvästi latteinta antia. Parhaiten Sipilä osaa kirjoittaa itsestään. Ei hän populistisi ole, mutta tarvittaessa saisi varmaan itsensä myytyä.

Vuodelta 1996 peräisin olevissa alkuaikojen päiväkirjamerkinnoissa Sipilä vielä kursailee ryhtymistä vallankäyttäjäksi; virka-asun kullatut ketjutkin ovat kuin kahleet kaulassa. Mutta kuten aina, aika tekee tehtävänsä ja vähitellen elämä helpottuu, virka antaa järjen ja kriitikosta tulee kritiikin kohde.

Alkuvuosina Sipilästä tuntuu pahalalta, kun ei voi yhtä aikaa olla tavallisia ihmisiä puolustava sosiaalipoliitikko ja yliopiston suhde-toimintamies. Sivistyskodin hyvin kasvatettu jälkeläinenkään ei heti viihdy vallan näyttämöllä, vaan haikailee mukavaa pukeutumista, pitkää tukkaa ja kotona oloa. Sipilälle tyypillinen credo saa muotonsa: ”vaikka yritän esittää itseni vaatimattomana tosisuomalaisena, täytyy myöntää, että...”

Sosiologin on vähän vaikeata uskoa, että missään yliopistossa kaikki työtoverit voivat aina olla niin mutkattoman mainioita kuin Sipilä kirjassaan antaa ymmärtää. Oli miten oli, joka tapauksessa Sipilän mukaan yliopiston johtaminen on tehtävä, joka kolonisoi kodin. Puolison ryhtyminen tuhattomasti aikaa syövään rehtorin tehtävään on suuri tappio yksityisessä elämässä. Ilmeisen kiittolisena Sipilä muistelee, miten Anneli kuitenkin aikanaan antoi suostumuksensa ”yliopistolaisten edun vuoksi”.

Tahatonta distinktiivistä komiikkaa on siinä, miten sosiaalipoliitikko Sipilä tuo julki pyyteettöntä haluaan puolustaa tavallisia ihmisiä. Olisi kiinnostavaa tietää enemmänkin siitä, ketä sitten puolustetaan kun tavallisia ihmisiä puolustetaan? Mitä tavallinen on? Yhtä lailla kuin Audi on yhdeksänkymmenprosenttisesti Skoda, kovasti tavallisen ihmisen oloisia ne Sipilänkin huolenaiheet ovat. Myös rehtori Sipilällä on mielestään huono palkka ja miltei päivittäisenä pulmanaan se, miltä näyttää ja miten olla uskottava. Useimmista suomimiehistä Sipilä kuitenkin poikkeaa siinä, että aivan selvinkin päin uskaltaa tunnustaa Anneli-puolisonsa elintärkeän roolin elämässään.

Sitä, ettei tee paljastuksia vallan suljetuista huoneista, Sipilä perustelee sillä, että tietää suljetuista huoneista paljon sellaisia asioita, joista kertominen ei tee hyvää kenellekään. Itse olisin mielelläni kuullut enemmän esimerkiksi siitä, miten ”yhteisö kuljettaa ihmistä”. Miten unelma-ammattissaan toimiva sosiaalipolitiikan professori muuttuikin yhtäkkiä rehtoriehdokkaaksi, vaikka oli alun perin vain ajamassa rehtoriksi jotain aivan muuta miestä. Toisaalta, kuten Sipilä sanoo, yliopistot saavat aina ansaitsemansa rehtorin. Tuolloin Tampereen yliopisto ansaitsi ensin pätkäyörehtoriksi Uolevi Lehtisen, sitten pitkäyörehtoriksi Jorma Sipilän ja nyt viimeksi Krista Varantolan. Ei rehtoriudesta Jorma Sipilälle mitään hävettävää jää. Siinä Sipilä tuskaili puun (yliopiston) ja kuoren (opetusministeriön harvainvallan) välissä niin kuin kuka tahansa muukin olisi rehtorina tehnyt.

Sipilän mukaan yliopiston tehtävän monimutkaisuudesta seuraa johtamisen vaikeus. Johtamisen vaikeutta en mene kiistämään, mutta jos tehtävän monimutkaisuudella tarkoitetaan niitä

140 tavoitetta, jotka OPM on Rekilän laskelmien mukaan yliopistoille asettanut, ollaan jo metsässä. Yliopiston perustehtävänä on näet yksinkertaisen selkeästi tutkimus.

Sipilä tuskailee miten yliopistossakin vallankäyttäjää jää yksin: tuntuu ikävältä kun kukaan ei hyväksy jokaista päätöstä, jonka johtaja tekee. Aloitellensa rehtorina Sipilä muistaa eniten ihmetelleensä päätettävien asioiden järkyttävää määrää, sitä sekasortoista asioiden virtaa, jolle rehtori altistuu. asioita oli ihan liian paljon yhdelle ihmiselle. Sipilän arvion mukaan se ei niinkään haittaa, jos rehtori on tyhmä, mutta ellei päätöksiä synny, hukka perii. Riski tehdä päätökset pienimman vastustuksen periaatteella on tietysti suuri.

Kuolleimmat kokoukset pidetään ylimmillä tasoilla. Vauhti ja tapahtumien tiheys estää keskittymisen ja kunnon valmistelun. Puheet ovat onttoja. Ei silti, ei ikonin puheilta mitään sisältöä odoteta. Eturivissä on sikäli erilaista, että vallankäyttäjää saa vääristynyttä palautetta ja luulee itseään paremmaksi kuin on. Toisaalta myös takapihalta tulee tietoa. Joku kertoo aina. Ikoni, alttari ja kusipaalu ovat Sipilän muutamia luonnehdintoja rehtoriudesta.

Yliopistotyön lähtökohdista olen paljolti Sipilän kanssa samaa mieltä. Ehkä selvimmin ajatuksemme eroavat siinä, että Sipilä pelkää tutkimukseen kohdistuvien kovien odotusten vääristävän yliopiston tehtävää ja pitää yliopistoa ennen kaikkea opetuslaitoksena. Itse taas olen sillä kannalla, että se mikä erottaa yliopiston muista kouluista on nimenomaan perustutkimus ja tutkijankoulutus, ei opetus. Kun Oili-Helena ja Olli kysyvät, olisiko Tampereen yliopisto sitten halukas madaltamaan statustaan ja profiloitumaan opetusyliopistoksi, tilanteessa jossa ammattikorkeakoulutkin hinkuvat tutkimuksen perään, Sipilä napauttaa kriitikoitaan heti, että "eipä yksinkertaisteta liikaa".

Sipilän mukaan yliopisto on olemassa opiskelijoita varten. Itse olen enemmänkin samaa mieltä Wilhelm von Humboldtin kanssa, joka sanoo, että yliopistossa opettajat eivät ole opiskelijoita varten, vaan kummatkin ovat tiedettä ja tutkimusta varten. Ehkä Sipilän oma sosiaalipolitiikkatausta selittää sen, ettei hän oikein oivalla yliopiston ainutkertaista roolia nimenomaan perustutkimuksessa. Pehmeän sosiaalipolitiikan tutkimuksen sijaan Sipilän olisi ehkä kannattanut panostaa enemmän kovaan tutkimukseen isoilla empiirisillä aineistoilla ja kovilla menetelmillä. Saattaa toki olla, että sosiaalityö ja sosiaalipolitiikka olisivatkin enemmän kotonaan opetusta antavissa ammattikorkeakouluissa. Mutta siinä voimme kaikki olla

Sipilän kanssa yhtä mieltä, että "tutkimuksen ja opetuksen yhdistäminen on se iso juttu".

Sipilä pitää hyvänä uudistuksena sitä, kun apulaisprofessorikategoria aikanaan poistettiin ja kaikista tehtiin professoreita. Minun mielestäni tuolloin tehtiin korvaamattoman suuri munaus, jonka seurauksena professorikunnan akateeminen ymmärrys ja taso hälyttävästi laski. Kun keskinkertaista apulaisprofessoritasoa olevat henkilöt kiipivät vaativiin akateemisiin tehtäviin, tekee oikein pahaa, kun näkee, miten kamalaa jälkeä siitä syntyy.

Olemme samalla kannalla siinä, että professorit ovat yliopiston avainhenkilöitä vailla vertaa ja opiskelijat taas yllättävänkin konservatiivisia. Yliopiston johtamisjärjestelmässä yksi Sipilää sukkuruttava joukko on vararehtorit, joiden luottamushenkilörooli on ristiriitainen. Useimmiten vararehtorit ovatkin yliopistohallinnon jakojäsenöksiä. Päiväkirjansa aluksi Sipilä toimi vielä professorina ja dekaanina, sitten vararehtorina, rehtorin sijaisena, rehtorina ja lopulta kanslerina. Kaikista näistä toimista Tampereen yliopiston kanslerius näyttää tehtävänä niin mitättömältä, ettei siitä ole oikein edes puheenaiheeksi. Ei silti, eivät Turun yliopistossakaan kanslerin tehtävät sen kummemmilta näytä. Kanslerinviraston määrärahat voisikin käyttää nykyistä paljon hyödyllisemmin vaikka nuorten tutkijoiden uran edistämiseen.

Lopuksi Olli Löytty ja Oili-Helena Ylijoki tilittävät lievää pettymystään siitä, ettei kirjasta lopulta löydykään rehtoriuttaan mustamaalavaa pehmo-Jormaa, vaan siinä esiintyykin pikemmin vähän teräsmiesmäinen ammattijohtaja Sipilä, joka selviytyy eteen tulevista vastoinkäymisistä kerta kerralla aina vähän viisaampana ja kestävämpänä. Minusta Jorma Sipilän itsestään antama kuva vastaa aivan hyvin suurten ikäluokkien omia suurmiesstereotyyppiä. Sipilä on kuin Paa-vo Väyrynen siinä, ettei kummankaan tarvitse koskaan pyrkiä itse mihinkään. Kanervan lailla Sipilä osaa olla mutkattomasti rehellisen olinen ja mukava kaikkia kohtaan. Pidättyvä jämyyys on Lipposta. Naisiasiamies Sipilän eettinen lujuus on taas miltei Halosen luokkaa. Ehkä yllättävintä minusta on, ettei "yhteisö kuljettanutkaan" Sipilää suvereenisti johtavan intellektuellin rooliin yliopistorehtoreiden joukossa. Se, että johtavan intellektuellin roolissa on nyt kaupparkeakoulun Kasanen, kertoo kuitenkin enemmän tästä ajasta kuin Jorma Sipilästä.

Kirjoittaja on koulutussosiologian professori Turun yliopistossa.